

חוזר ונעור

נתיבי עם בסימן תמ"ז ס"א מביא רשימה ארוכה של אחרונים שפסקו שחמץ בפסח אינו חוזר ונעור.

וכדי להבין דין זה נקדים:

לפני פסח החמץ הוא היתר. ועל כן הוא בטל בשישים¹ כמו שאר איסורי תורה.² אבל בפסח, בגלל חומרת החמץ³, פסק רבא בגמרא (פסחים ל.) שחמץ אוסר תערובתו במשהו ואינו בטל אפילו באלף. וכך פסקו רוב הפוסקים ושו"ע (תמ"ז, א'). השאלה היא: חמץ כזה שהתבטל בשישים לפני פסח, כשהגיע הפסח – האם הוא חוזר ומתעורר לאסור את התערובת כולה כדין חמץ שהתערב בפסח ממש, או שנאמר שמכיוון שהתבטל לפני פסח – כאילו הוא לא קיים יותר ואינו חוזר ונעור?⁴

בשאלה זו נחלקו הראשונים:

הרמב"ם (פ"ד מהלכות חמץ ומצה הי"ב) פוסק שחמץ שהתבטל לפני פסח חוזר וניעור לאסור בפסח. וזו לשונו: "דבר שנתערב בו חמץ... כגון התריא"ק וכיוצא בו, אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפח. ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו". וכן כתב בעל המגיד משנה, שדעת הרמב"ם שחמץ שהתבטל חוזר וניעור לאסור בפסח.

לעומתו, מביא ה**טור** (סימן תמז') כמה ראשונים שדעתם שאינו חוזר וניעור: "ובפסח נמי לא אמרן דהוי במשהו אלא בשנתערב בתוך הפסח אבל אם נתערב קודם לכן ונתבטל בס' מותר ולא אמרינן דחוזר וניעור".

מדוע נצרך **נתיבי עם** להביא הרבה אחרונים שסוברים שאינו חוזר וניעור?

התשובה היא – מפני שישי מבוכה בהלכה למעשה:

¹ דין זה שחמץ בטל בשישים עד ליל פסח נפסק בשו"ע בסימן תמ"ז ס"ב.
² בכמה מקומות בש"ס נחלקו האמוראים האם טעם כעיקר. כלומר, האם רק עיקרו וממשו של האיסור אסור מן התורה, או גם טעמו אוסר אע"פ שאין ממשו קיים. לדוגמה: אם נפלה חתיכת בשר לסיר חלב, והוצאנו את החתיכה, אבל היא הספיקה לתת טעם בחלב. ושיערו חכמים שאם יש בהיתר פי 60 מהאיסור, טעמו של האיסור לא מורגש יותר (חוץ מיוצאים מן הכלל), ולכן כל המאכל מותר. להלכה נפסק לחומרא שטעם כעיקר אסור מהתורה.
³ חומרת החמץ לפי רש"י (כט: ד"ה שלא במינו) היא שאיסורו הוא איסור כרת, שלא כרוב איסורי האכילה שהם בלאו. ולרמב"ם הוא משום שהחמץ הוא דבר שיש לו מתירין, שהרי מהתורה חמץ שעבר עליו הפסח – מותר. וחכמים החמירו בו. ודבר שיש לו מתירין לא בטל.
⁴ ראיתי בשם הפרי מגדים שמסביר את הספק: להלכה, איסור בטל בשישים היתר. אבל לפני פסח החמץ הוא היתר, ועל כן ייתכן שאינו בטל כי אין מה שיבטל אותו, מפני שהוא היתר כמו שאר התערובת.

בסימן תמב' (סעיף ד') העתיק מרן את לשון הרמב"ם לאסור.

ובסימן תמז' (סעיף ד') כותב מרן: "אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בששים, אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו. ויש חולקים". סתם דבריו כדברי המקילים. ורק כדעה נוספת הביא את המחמירים. ולפי כללי הפסיקה במצב כזה – ההלכה היא כסתם – להקל. גם בדברי הרמ"א קיימת מבוכה: בסימן תמב' מעיר על דברי השו"ע: "ולקמן סימן תמז' ס"ד בהגה יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח. והכי קיימא לן". ובסימן תמז' הוא מחלק בין תערובת לח בלח שנוהגים להקל, ובדבר יבש מחמירים מפני שחוששים שמא נשאר פירורים ויתנו טעם בפסח.⁵

אלה הסעיפים המוכרים. אך **נתיבי עם** מזכיר מקומות נוספים:

סימן תמז' סעיף ג': "חטה שנמצאת בערב פסח בתרנגולת מבושלת מותר לבטלה בששים, אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו". כלומר, אם לא חממו אותה – בטל החמץ בששים **ואינו חוזר ונעור לאסור**.

בסימן תסו' (ד'): "נפלו מים על קמח או נתלחלח השק יאחז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק ואם אי אפשר לעשות כן ירקד הקמח והשאר מותר ודוקא כל זמן שהוא מלוחלח אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח". כאן נראה שפוסק שחוזר ונעור ואוסר בפסח.

בעקבות מבוכה זו, האחרונים נחלקו בפסיקת ההלכה:

המשנ"ב בכמה מקומות⁶ פוסק כדברי הרמ"א בתמז', שבתערובת לח בלח נוהגים להקל ובתערובת יבש ביבש מחמירים.

כף החיים (תמז', ס"ק עח') מביא דעות שונות ונראה שנוטה להחמיר שחוזר ונעור.

גם **נתיבי עם** מביא דעות שונות בנושא:

מהרימ"ט⁷, מהריט"ץ⁸, מהר"ח מודעי⁹, מהרמב"ח¹⁰, הדבר משה¹¹ - כל אלה סוברים שדעת מרן להקל ואינו חוזר ונעור.

⁵ וכבר העיר על כך המשנ"ב בסימן תמב' ס"ק כג'.

⁶ כגון בסימן תנג' ס"ק יז'. ועוד.

⁷ ר' יוסף מטראני. בנו של המבי"ט. כיהן בצפת ואח"כ בקושטא שבתורכיה לפני כ-400 שנה.

⁸ ר' יום טוב צהלון. חי ופעל בצפת לפני כ-450 שנה.

⁹ ר' חיים מודעי. ראש חכמי צפת לפני כ-300 שנה. לאחר מכן כיהן באיזמיר עד פטירתו.

¹⁰ ר' משה בן חביב. הראשון לציון לפני כ-350 שנה.

¹¹ לר' משה אמריליו. רבה של סלונקי לפני כ-300 שנה.

הפר"ח¹² הבין להיפך: שדעת מרן היא כהרמב"ם שחוזר ונעור להחמיר. הנחפה בכסף¹³ עשה מעין פשרה וכתב שרוב העולם נוהגים להקל. אמנם הירא את דבר ה' ראוי לו לנהוג כהרמב"ם להחמיר.

תלמידו החיד"א המשיך ואמר שמכיוון שהת"ח בירושלים נהגו להחמיר, והפסיקו לאכול אצל רוב המון העם שהקלו, גרמו לכך שגם הם יחמירו. עד שתפשו כולם את חומרתו של הפר"ח.

אך נראה שדעת ה**נתיבי עם** להקל, מפני שבסוף דבריו ציטט את הרב עובדיה יוסף ביביע אומר ח"ב (נדפס כבר בחייו של ר' עמרם), שכותב שמנהג ירושלים כדעת רוב הפוסקים להקל.

לסיכום יש 3 מנהגים:

1. הפוסקים כרמב"ם והפר"ח להחמיר בכל חמץ שהתבטל בששים שחוזר ונעור לאסור בפסח. (תימנים הפוסקים כרמב"ם צריכים להחמיר בכך).
2. דעת הרמ"א והמשנ"ב להחמיר בדבר יבש שהתערב שחוזר ונעור, ולהקל בדבר לח. כך נוהגים האשכנזים.
3. דעת רוב פוסקי הספרדים להקל לחלוטין שאינו חוזר ונעור. וכן נראה דעת הנתיבי עם.

נפקא מינה לכל הדיון הזה הוא במוצרים שאין בהם חמץ ברור אך לא נכתב עליהם במפורש שכשר לפסח. שייתכן שהתערב שם פרור שבטל בששים.

כמו כן – מצות רגילות וכל דבר העשוי מקמח מצה רגילה (שאינה שמורה). בתהליך אפיית המצות מסתמכים על הפוסקים שאינו חוזר ונעור, ועל כן המפעל מייצר את המצות בסרט נע ללא הפסקה כלל בין עיסה לעיסה. וייתכן שנותר פרור בצק מעיסה קודמת שנדבק בעיסה הבאה. וסומכים על כך שבטל בששים ואינו חוזר ונעור. וכן הקמח עצמו מגיע מחו"ל בשקים¹⁴, ולפעמים חלק קטן ממנו מקבל לחות ואולי מחמיץ. אך בטל בששים.¹⁵

---

¹² הפרי חדש – לר' חזקיה די סילוה. רבה של ירושלים תובב"א לפני כ-300 שנה.

¹³ לר' יונה נבון. חכם ודיין בירושלים לפני כ-300 שנה. רבו של החיד"א.

¹⁴ קמח מצה שמורה מיוצר מחיטה הגדלה בארץ שניתן לשמור עליה משעת קצירה.

¹⁵ קמח בקמח נחשב כדבר לח שהתערב מפני שהוא דק ומתערב היטב. ועל כן האשכנזים נהגו להקל בכך.

ראיתי בספר לפוסקי תימן שהם נהגו להחמיר כרמב"ם רק בחמץ שוודאי התערב שאינו בטל. אך במוצר שאולי התערב בו חמץ – לא החמירו. ובד"כ זה המצב, שהרי אין ידיעה ברורה שבמצה זו יש חמץ שהתבטל בששים.